

Gdańsk, dnia 11 czerwca 2019 roku

Recenzent, prof. Roman Perucki
Dziedzina, sztuki muzyczne; Dyscyplina: instrumentalistyka

RECENZJA

Zleceniodawca recenzji

Zleceniodawcą recenzji jest Akademia Muzyczna w Krakowie – Wydział Instrumentalny.

Do pisma Dziekana informującego o wyznaczeniu mej osoby na recenzenta pracy doktorskiej (umowa z dnia 15 kwietnia 2019 roku) mgra Łukasza Mateja zatytułowanej „Aspekty intertekstualne *Vier Jahreszeiten für Orgel. Sonaten (I-IV)* Bogusława Schaeffera i ich wpływ na interpretację dzieła“, została dołączona przygotowana przez doktoranta i Dziekana następująca dokumentacja:

- dzieło artystyczne,
- dokumentacja dotycząca postępowania.

Podstawowe dane o Kandydacie

Łukasz Mateja (urodzony w 1970 roku w Krakowie) tytuł magistra sztuki otrzymał w Akademii Muzycznej w Krakowie w 1994 roku (dyplom z wyróżnieniem i najwyższą oceną), w klasie organów prof. Mirosławy Semeniuk - Podrazy (która jest zarazem promotorem rozprawy doktorskiej Kandydata). Ponadto także w 1996 roku otrzymał dyplom ze specjalnością – Teoria Muzyki. Wiedzę naukową pogłębiał jako słuchacz Międzywydziałowych Studiów Doktoranckich przy Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Podyplomowe studia odbył w renomowanej wiedeńskiej uczelni Hochschule für Musik und Darstellende Kunst w klasie prof. dra Hansa Haselböcka. W 1991 roku był stypendystą Roosevelt University i studiował w Chicago Musical College w klasie organów Davida Schredera.

Od 1991 roku jest organistą krakowskiego Sanktuarium Najświętszej Rodziny, a od 1997 roku organistą i kantorem Wspólnoty Niemieckojęzycznej *Sankt Barbara* przy kościele XX. Jezuitów w Krakowie.

W latach 1993 – 1999 był nauczycielem w ramach Archidiecezjalnej Szkoły Organistowskiej oraz Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Od 1998 roku prowadzi klasę organów w krakowskim Zespole Szkół Muzycznych im. Mieczysława Karłowicza. Tam, od 2002 roku jest Kierownikiem Sekcji Teorii i Wydziału Wokalnego. Jak wynika z dołączonej do dysertacji dokumentacji Łukasz Mateja jawi się jako oddany uczniom, wysokiej kultury pedagogicznej nauczyciel, podejmujący wiele pozalekcyjnych działań. Bierze czynny udział w życiu szkoły, wykazując przy tym umiejętności organizacyjne (opracowywanie dokumentacji szkolnej, organizacja warsztatów metodycznych, konkurów regionalnych). Jeden z absolwentów, Maciej Zakrzewski, jest obecnie asystentem w prowadzonej przeze mnie Katedry Organów gdańskiej Akademii Muzycznej. Za swoją działalność pedagogiczną otrzymał wiele nagród i pisemnych podziękowań. Jest czynnym animatorem życia muzycznego w regionie, podejmującym inicjatywy popularyzujące muzykę organową, m.in. poprzez organizację Międzynarodowego Festiwalu Organowego w Wieliczce. W latach 2007-2012 był dyrektorem Centrum Kultury i Turystyki w Wieliczce. W ramach swojej działalności organizacyjnej z sukcesem aplikował o dofinansowanie prowadzonej działalności muzycznej.

OCENA DOROBKU ARTYSTYCZNEGO

Kandydat swe umiejętności muzyczne doskonalił w ramach licznych międzynarodowych kursów mistrzowskich prowadzonych przez wybitnych znawców gatunku, takich jak: Ludger Lohmann, Michael Radulescu, Guy Bovet czy Jon Laukvik.

Jako solista i kameralista mgr Łukasz Mateja w latach 1993 – 2017 (okres wskazany w dokumentacji przewodu) wykonał 170 koncertów w polskich i europejskich ośrodkach muzycznych (Niemcy, Austria, Irlandia Północna, USA, Francja, Słowacja, Węgry i Ukraina). Część koncertów wykonuje wspólnie z żoną, skrzypaczką Katarzyną Mateja.

Wśród dotychczas wykonanych na uwagę zasługują koncerty w: Opactwie Benedyktynów w Tihanyi (Węgry), Bazylice Mniejszej św. Andrzeja Apostoła w Olkuszu, Liebfrauen Kirche w Bochum (Niemcy), Pałacu Schwarzenbergów / Ambasada

Polska w Pradze (Czechy), kościołe św. Macieja na Wzgórz Gellerta w Budapeszcie (Węgry), krakowskim kościele św. Barbary, Kapuzinerkirche w Klagenfurcie i Kapuzinerkirche w Leibnitz (Austria), Kościołe Katedralnym w Rzeszowie, Bazylice Katedralnej w Iarnowie, kościołe p.w. Wniebowzięcia NMP w Wolfsbergu (Austria).

Jest założycielem, kierownikiem artystycznym i realizatorem basso continuo Krakowskiego Zespołu Kameralnego, z którym wykonał wiele koncertów w kraju i za granicą.

W 2015 roku Doktorant w ramach organizowanej przez Katedrę Organów krakowskiej Akademii Muzycznej przedstawił wykład na temat *Sonaten (I-IV)* Bogusława Schaeffera. Otrzymał liczne nagrody, w tym dyplom uznania z okazji 25-lecia działalności artystycznej przy Sanktuarium Najświętszej Rodziny w Krakowie.

OCENA DZIELA ARTYSTYCZNEGO

Łukasz Mateja w swej rozprawie doktorskiej „Aspekty intertekstualne *Vier Jahreszeiten für Orgel. Sonaten (I-IV)* Bogusława Schaeffera i ich wpływ na interpretację dzieła” na stronie 40 pisze: „Postmodernistyczne podejście Schaeffera do przetwarzania spuścizny przeszłości jest więc klarowne – nawiązywanie do przeszłości ma budować intertekstualne powiązania

z utworami kompozytorów z poprzednich epok, ale w ograniczony, przetworzony sposób. Gra intelektualna, jaką prowadzi kompozytor, zarówno z wykonawcą, organistą – wirtuozem, jak i słuchaczem, jest wielopoziomowa. Od wyobraźni, inwencji, wiedzy i wrażliwości tych dwóch ostatnich zależy, od którego obszaru intertekstualności (zewnętrznej i/lub wewnętrznej) będą chcieli sięgnąć przy interpretacji i percepcji dzieła”.

Praca doktorska z jednej strony dotyczy rozwoju muzyki i sztuki, a z drugiej dotyka filozofii sztuki, rozwoju myśli, teorii filozofii i sztuki na przestrzeni wieków. Wszystkie te kierunki

w muzyce i sztuce miały ogromny wpływ na twórczość Bogusława Schaeffera: od klasycznej teorii imitacji i emulacji poprzez teorię wpływów i zależności, aż do intertekstualności w sztuce nowożytnej.

Urodzony w 1912 roku (czternaście lat przed Bogusławem Schaefferem) John Cage, w 1967 roku opublikował zbiór prac „Silence”, w którym stwierdził, iż ma świadomość wyczerpania się twórczych możliwości strukturalizmu panującego w XX-wiecznej muzyce. W tymże roku bułgarsko – francuska językoznawczyni, filozofka i psychoanalityczka (urodzona w 1941 roku) Julia Kristlewa wprowadza do obiegu termin intertekstualności do sztuki nowoczesnej

i najnowszej, w odróżnieniu do stosowanych wcześniej: naśladowanie, parodia, pastisz, wariacja, kolaż, montaż, trawestacja, zlepek cytatów (centon), itd. Dzieło w teorii Kristlewej zależne jest od formalnej organizacji (materiał dźwiękowy i jego ukształtowanie) dokonane ręką kompozytora, powstaje poprzez proces twórczy artysty – wykonawcy. Interpretacja niejednokrotnie wybiegająca poza intencje kompozytora, aż do zmieniających się upodobań artystycznych słuchaczy, odbiorców. Stąd dzieło artystyczne powstaje „tu i teraz” i nie ma dwóch identycznych wykonań utworów!

Na stronie 12 pracy doktorant pisze: „Fenomen intertekstualności zmusił teoretyków literatury [...] do odrzucenia pierwotnego strukturalnego założenia, jakoby utwory literackie (lub muzyczne) były konstruktami zamkniętymi, zdolnymi do własnego i odrębnego istnienia, niejako obok rzeczywistości komunikacyjnej i mnogości międzytekstowych zjawisk, które ją wypełniają”. Zaś na stronie 11 pisze: „Intertekstualność to kluczowa kategoria pojęciowa w teoretycznych badaniach literatury prowadzonych w 2. połowie XX w., znamionująca w ich obrębie rozchwianie się orientacji strukturalnych i wykrystalizowanie się nurtów poststrukturalnych”.

Twórczość Bogusława Schaeffera, urodzonego w 1925 roku dramaturga, polskiego muzykologa, kompozytora i krytyka muzycznego, jest niezwykle skomplikowana.

Z jednej strony dookreślona, schematyczna, ideologiczna, filozoficzna, a z drugiej dająca duże możliwości twórcze dla artysty – wykonawcy. Za Bogusławem Schaefferem, Łukasz Mateja na stronie 53 swojej dysertacji pisze: „...Zadaniem organisty – wykonawcy

jest znalezienie właściwej artykulacji i sposobów ekspresji zgodnie z dynamiką i ekspresyjnymi określeniami umieszczonymi w nutach przez kompozytora. Propozycje kompozytora odnoszące się do konkretnych manualów mogą, w pewnych uzasadnionych okolicznościach, zostać zmienione. Zaplanowana rejestracja opiera się na 3-manuałowych organach, z kolei w dobrych organach 2-manuałowych należy tak dobrać właściwą rejestrację, aby osiągnąć właściwe zróżnicowanie całego materiału, zgodnie z intencjami kompozytora. Manualy oznaczone są prostymi cyframi rzymskimi, I, II, III. Oznaczenie manualu obowiązuje dla obydwóch systemów; w innych przypadkach górne oznaczenie odnosi się do systemu górnego, dolne do systemu dolnego. W nutach brak palcowania, oraz aplikatury pedałowej. Oznaczenia tempa, które proponuje, należy rozumieć swobodnie, tempa powinny częściowo zależeć od odczuć artysty-wykonawcy, oczekiwanego przez niego brzmienia i cech ekspresji danego fragmentu; ostatecznie tempa powinny wpływać z interpretacji, by zapewnić wykonaniu właściwą klarowność formy i transparentność konstrukcji...”.

W utworach Schaeffera w założeniu kompozytorskim z jednej strony wszystkie elementy struktury – liczba stron, taktów, i czas trwania (+/- 20%) są podane, z drugiej strony fragmenty *seuza misura*, czy fragmenty aleatoryczne dające swobodę w zakresie liczby

i szybkości powtórzeń zwrotów melodyczno-harmonicznych, czy pochodów strukturalnych. Ale nawet we fragmentach *seuza misura* Schaeffer podaje przybliżone wartości wykonawcze. Dlatego tak ważne jest dokładne rozczytanie tekstu muzycznego, użytych melodii, motywów, intencji kompozytora, w tym wypadku „Czterech pór roku” na organy, „Sonat I i II” Bogusława Schaeffera z lat 1985 i 1986. Stąd nie tylko nawiązanie w tych sonatach do najwybitniejszych dzieł „Pór roku” wielkich poprzedników kompozytora,

ale również do twórczości J.S. Bacha (motywy BACH), bowiem rok 1985 to rok, w którym świętowaliśmy jubileusz 300-lecia urodzin lipskiego kantora.

Rozprawa doktorska napisana jest wysoce specjalistycznym i bogatym językiem, nasyconym fachową terminologią. Rozprawa obejmuje cały cykl sonat, które po raz pierwszy na świecie zostały nagrane przez doktoranta na nośniku CD. Autor dokonał dogłębnej analizy fakturalnej części „Grudzień” z sonaty „Zima”, posługując się językiem psychologii muzyki np. teorii podwójnego kodowania (str. 31). Mimo zachowania bardzo dużej staranności autor rozprawy nie ustrzegł się drobnych błędów, literówek, niewłaściwego użycia myślnika, spacji etc. Przykładowo na stronie 30: jest „kwart-sekstowych”, a powinno być kwartsekstowych, strona 31: jest „quasi-tanecznym” zamiast quasi tanecznym;

termin piszemy z dużej litery, a nie jak napisał doktorant z małej, na stronie 38 błędnie napisano wyraz „sześćsiesięciozwrótkach”, powinno być sześćdziesięciozwrótkach. Na stronie 32 pracy: metrum powinno być zapisane w formule , nie 2/4. W pracy zauważyć można zastosowanie przez doktoranta niepoprawnego stylu językowego. I tak: na stronie 14 autor pracy pisze: „[...] John Cage opublikował w 1967 r. słynną pracę zawierającą zbiór jego prac i studiów *Silence*”(pracę – prac). Na stronie 22: „[...] zobligowania organisty – wirtuoza do kreatywnego poszukiwania możliwości muzyki”. Na stronie 29 „[...] interwałach trytonów, które nie powtarzając się ani razu, wykorzystują [...]”. Błąd myślowy autora rozprawy doktorskiej znajdujemy na stronie 38:

„Założona w obszarze dyferencjacja wyklucza instrumenty małe, bez rozbudowanej dyspozycji. Chociaż kompozytor dopuszcza wykonanie utworu na instrumencie dwumanałowym, to jednak zaleca, by były to organy trzymanałowe, a najlepiej czteremanałowe. W polskiej, współczesnej praktyce koncertowej, znacznie ogranicza to możliwość włączenia *Vier Jahreszeiten* w repertuar koncertów organowych, gdyż koncerty, w ogromnej większości, organizowane są na instrumentach dwumanałowych”.

W niektórych fragmentach swej pracy naukowej doktorant używa języka potocznego. Przykładowo na stronie 32 rozprawy Łukasz Mateja pisze: „...Czasami skomplikowałem rytmiczną konstrukcję tak dalece, że czułem się zobowiązany do jej analitycznego wyjaśnienia...”. Zaś na stronie 62: „Poprzeczka trudności interpretacyjnych jest przez Schaeffera zawieszona dla wykonawcy wyjątkowo wysoko”.

Dzieło artystyczne – cztery sonaty organowe: „Wiosna”, „Lato”, „Jesień” i „Zima” nagrane w latach 2018-2019 na dwóch płytach CD (dołączonych do rozprawy doktorskiej)

w sali organowej (nr 404) w krakowskiej Akademii Muzycznej jest wielkim wkładem doktoranta w rozwój sztuki muzycznej w Polsce. Tak mało znamy, cenimy i wykonujemy kompozycje rodzimych twórców!

Nagranie zostało dokonane na stosunkowo małym instrumencie i w małej sali.

W minimalny sposób zubożyło to warstwę brzmieniową. Również brak pogłosu powoduje, że dźwięk w nagraniu jest zbyt „direkt”, czasami zbyt słyszalny mocny atakt na klawisze, słyszalny zwłaszcza w mniejszej dynamice i przy bardziej skomplikowanych grupach rytmicznych. Co prawda bez znajomości partytury trudno o dokładną analizę wykonawczą dzieła. Po wysłuchaniu nagrania należy stwierdzić, iż w drugim utworze drugiej płyty można byłoby zwiększyć napięcie w pochodach akordowych, a w częściach improwizowanych więcej lekkości, ale i napięcia (poprzez operowanie długością pauz). Stwierdzić należy,

że Łukasz Mateja znakomicie zna dzieło Bogusława Schaeffera. Fakt, iż cykl składa się z wielu kontrastujących odcinków o różnorodnej fakturze, mnogości oznaczeń dynamicznych, cytatów, intertekstualności dzieła B. Schaeffera doktorant w swoim dziele artystycznym wykazał znakomite wyczucie czasu, smaku artystycznego (rejestracja).

W niezwykle interesujący sposób ukazał dzieło kompozytora. Struktura dzieła, mimo dużej zmienności, improwizacyjności, stosowania aleatoryzmu utrzymuje puls w obrębie frazy muzycznej części utworu. Mimo wielkiej różnorodności i skomplikowania elementów tworzywa muzycznego dzieło zostało stworzone z logiczną narracją.

Wysoce oceniam rozprawę doktorską Łukasza Matei. Jest to niezwykle cenna praca naukowa, która stanowi istotny wkład w rozwój sztuki muzycznej i muzykologii organowej Polski. Z pewnością przyczyni się do popularyzacji dzieł tego wybitnego krakowskiego twórcy.

KONKLUZJA

Biorąc pod uwagę dokonania artystyczne mgra Łukasza Matei, jego wykształcenie, swobodę wykonania, artystyczne – indywidualne wykonanie autorskiego wyboru dzieł mało znanych w Polsce, mimo drobnych zastrzeżeń: błędów językowych i pewnych nieściśłości, pracę doktorską Łukasza Matei przyjmuję i popieram starania o uzyskanie tytułu doktora sztuk muzycznych w dyscyplinie instrumentalistyka.

prof. Roman Perucki

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Perucki', with a stylized flourish at the end.